TEGEL

45/2017

Inhoud

4 Antwerpse majolicahuisnaamplaten uit de zestiende eeuw
Frans Caignie

14 Prent en Tegel
Het kleine gehucht
Marten Boonstra

17 Prent en Tegel
De stad Gorinchem
Marten Boonstra

20 Op zoek naar De Jager
Een Utrechtse tegelschilder krijgt een gezicht
Wim van de Loo en Lejo Schenk

26 Decoratieve grestegels van Rozenburg (1904-1914)
Een decennium jugendstilarchitectuur, deel 1
Arno Weltens

40 Maarten en Mark van Veen: een tegelverhaal van vader en zoon
Lejo Schenk

48 Nederlands tegelmuseum

Each article will be followed by an English summary

Antwerpse majolicahuisnaamplaten uit de zestiende eeuw

Frans Caignie

Zoals onze huizen vandaag de dag een huisnummer hebben, waren in de zestiende eeuw de huizen in Antwerpen gemerkt door een huisnaam die ofwel rechtstreeks op de gevel geschilderd werd, ofwel aangebracht op een plaat vlak tegen de huisgevel. Enkele exemplaren in de vorm van een majolicahuisnaamplaat zijn bewaard gebleven. Ze zijn beschilderd met de huisnaam en een voorstelling die deze illustreert.

Vijf van de zes gedocumenteerde huisnaamplaten worden in de MAS|collectie Vleeshuis te Antwerpen bewaard.[1] Het zijn pronkstukken van de Antwerpse majolicanijverheid en een zeldzaamheid in het gamma van de Antwerpse majolicaproducten. De huisnamen zijn respectievelijk:

[1] Dank aan Annemie De Vos, conservator MAS|collectie Vleeshuis Stad Antwerpen, voor de toestemming om deze huisnaamplaten af te beelden.

Afb. 1 Huisnaamplaat 'Hier heeft de craen de vos genoot', 345 x 345 x 25 mm (alle foto's zijn van de auteur, tenzij anders vermeld; MAS|collectie Vleeshuis, AV. 1466).

Afb. 2 Huisnaamplaat 'Dit is inden olifant', 345 x 345 x 22 mm (foto Kelly Witteveen; MAS|collectie Vleeshuis, AV.1937.013.1-9).

. Hier heeft de craen de vos genoot [craen en vos]
. Dit is in den olifant [olifant]
. Dit is in roy ros blom [rode roos]
. Dit is in pense blom [penseeblom]
. In St. Anna [Sint-Anna]
. De Pelgrim [pelgrim]

De platen worden hierna in deze volgorde besproken en bij hun beschrijving aangeduid met de verkorte term, aangegeven tussen de vierkante haakjes.

De huisnamen Craen en Vos en Olifant werden geschreven in gotisch schrift; Rode Roos, Penseeblom en Sint-Anna in romeins kapitaal, al is de uitvoering van de laatste weer iets anders. Hoewel Penseeblom geen deel uitmaakt van de MAS|collectie Vleeshuis en de huidige verblijfplaats onbekend is, werd ze als enig bekende niet-museale huisnaamplaat toegevoegd aan deze studie. De plaat met de voorstelling van een biddende pelgrim bevat geen tekst. De vraag rijst dan ook of deze wel als huisnaamplaat heeft gediend of uit een totaal andere context is voortgekomen.

De naamplaten Craen en Vos en Olifant werden vaak in publicaties afgebeeld, de overige slechts sporadisch. In 1965 werden in Elseviers Tegelboek voor het eerst drie ervan in kleur afgebeeld.[2] Daarna zijn ons enkel de kleurafbeeldingen bekend in de door de Stad Antwerpen voor het jaar 1997 uitgegeven kalender 'Antwerpse majolica' (maanden mei en december). De in de literatuur opgegeven informatie, al dan niet met afbeelding, is meestal zeer summier. De opzet van deze studie was dan ook alle beschikbare gegevens te bundelen en de herkomst van deze naamplaten te achterhalen.[3]

De studie van de achterzijde leert dat de stukken in de loop der tijd erg geleden hebben - waarschijnlijk bij het verwijderen uit de huisgevel - zodat enkele ervan gerestaureerd en verstevigd dienden te worden.[4]

Enkele van deze vijf huisnaamplaten kunnen permanent en met vrije toegang bewonderd worden in een van de lades van het Kijkdepot op het tweede verdiep van het MAS (Museum aan de Stroom) te Antwerpen. In dezelfde ruimte is tevens het gerestaureerde Saulustableau te bewonderen.

Hier heeft de craen de vos genoot

De kraanvogel en de vos staan rond een vaas met smalle hals op een groen perkje. Dit laatste is geschilderd over de hele tegelbreedte en opgesmukt met wat grassprietjes, plantjes en stenen. In een banderol staat de huisnaam in gotisch schrift: 'hier•heeft•de•craẽ •de•vos•genoot' (afb. 1). Deze fabel wordt toegeschreven aan de Griekse dichter Aesopus (ca. 620-560 v. Chr.). Eerst nodigt de vos een kraanvogel te eten en biedt hem op een ondiep bord een dunne pap aan. De kraanvogel met zijn lange snavel kan daar niets van eten, de vos wel. Wanneer een volgende maal de kraanvogel de vos uitnodigt en zijn gast een vaas met een lange nauwe hals aanbiedt, is het de vos die geen voedsel kan opnemen. In feite zegt de kraanvogel hiermee: jij hebt me beetgenomen en me dit spelletje geleerd, nu word jij beetgenomen.

2 Anne Berendsen e.a., *Elseviers Tegelboek. Een internationaal overzicht van de tegel door de eeuwen heen*, Amsterdam-Brussel 1965, 105.

3 Dit artikel is een samenvatting van een studie gepubliceerd op de website van de auteur http://www.tegels-uit-antwerpen.be, onder het item MAS|collectie Vleeshuis, Deel III: huisnaamplaten.

4 Craen en Vos en Olifant werden in 2010 gerestaureerd door Kelly Witteveen in het kader van een proefwerk Bachelor Conservatie en Restauratie aan de Artesis Hogeschool te Antwerpen.

De eerste twee woorden in de banderol zijn erg beschadigd. Het woord 'hier' is het moeilijkst te reconstrueren. Het woord 'heeft' lijkt te kort om een dubbele e te bevatten. De eerste e is echter tegen de h aangeplakt, zoals in beide woorden 'de' verder in de tekst; de tweede e staat dan los zoals in genoot. Het streepje boven de letter e van Craẽ is een tilde, deze staat hier voor de weggelaten n (op enkele andere naamplaten wordt de tilde gebruikt voor een m). De S van vos is gespiegeld geschreven. Alle woorden worden gescheiden door een vette vierkante punt, zoals we vaak zien in teksten geschilderd op majolica.

De naamplaat is indertijd verworven door het Museum voor Oudheden Het Steen, opgericht in 1864, en overgedragen aan Museum Vleeshuis bij diens start in 1913. Waar de plaat in de museumcatalogus van 1876 nog niet voorkomt, wordt ze in de catalogus van 1881 vermeld als 'Enseigne en porcelaine' en afkomstig van het pand Jezusstraat nr. 53, op de hoek van de Lange Nieuwstraat. Een bouwaanvraag, goedgekeurd in 1873, voor het afbreken en heropbouwen van het winkelhuis op de hoek Lange Nieuwstraat - Jezusstraat levert wellicht de exacte verwijderingsdatum. Dat huis was in 1584-1585 eigendom van Guillam Cocx. Die was tevens eigenaar van het ernaast gelegen huis Olifant en nog zes aanpalende huizen. Het laatste, Sint Franciscus, bewoonde hij zelf.[5]

[5] Gilberte Degueldre, *Kadastrale ligger van Antwerpen 1584-1585, proeve van reconstructie op de vooravond van de scheiding der Nederlanden, deel X*, Antwerpen 2011, 440 tot 447.

Afb. 3 Vergelijking van de schrijfwijze van overeenkomstige letters d, e, n en delen van de letters f en t wijzen op dezelfde schildershand voor zowel de banderol op Craen en Vos als op Olifant (foto's Kelly Witteveen).

Afb. 4 Huisnaamplaat 'Dit is in roy ros blom', 305 x 305 x 30 mm (MAS|collectie Vleeshuis, AV.1900.034).

Afb. 5 Huisnaamplaat 'Dit is in pense blom', locatie onbekend, 350 x 350 x ? mm (foto uit collectie © KIK-IRPA, Brussel, object 115845, cliché T001901).

Dit is inden olifant

Deze witte olifant met grote uitslaande oren en scherpe slagtanden staat in profiel op een grasperkje waarop enkele lage plantjes groeien. Hij is voorzien van een lange slurf met te grote slurfvingers en opvallende poten met kattenklauwen. Zijn mannelijkheid kan niet ontkend worden. Boven zijn lijf en achter zijn kop slingerteen banderol met de huisnaam in gotisch schrift: 'Dit•is•inde‾•olifant•'. Zoals bij Craen enVos is de naamplaat rondom afgeboord met een blauwe zoom en een witte, uitgespaarde strook, een typisch kenmerk van veel zestiende-eeuwse Antwerpse majolica-tegels (afb. 2). Marcel Laurent leert ons dat de naamplaat in 1922 nog aan de gevel van het huis Lange Nieuwstraat 154 bevestigd was.[6] Dat huis genaamd Olifant, gelegen naast het huis Craen en Vos, was ook eigendom van Guillam Cocx.[7] De naamplaat komt in het bezit van Frans Claes - vermoedelijk in 1932 ter gelegenheid van een verbouwing van genoemd pand - en wordt opgenomen in de collectie van diens museum De Gulden Spoor. Op 30 november 1933 wordt de collectie van Frans Claes (†19 juni 1933) geveild, waarbij de naamplaat Olifant wordt aangekocht

[6] Marcel Laurent, 'Guido di Savino and the earthenware of Antwerp', in: *The Burlington Magazine*, Volume 41, Number CCXXXVII (237), December 1922, 297.

[7] Degueldre, *Kadastrale ligger*, deel X, 441.

[8] Artibus Patriae is de voorloper van de Vriendenvereniging van het Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen (KMSKA).

[9] Stadsarchief Antwerpen (SAA), 1020#109, 7 november 1900.

[10] SAA, 1020#109, 14 januari 1899, 3 juli 1899.

[11] Degueldre, *Kadastrale ligger*.

door de maatschappij Artibus Patriae om die te schenken aan de stad Antwerpen voor de collectie van het museum Steen of Vleeshuis.[8]

De enkele niet-gerestaureerde letters in de banderollen Craen en Vos en Olifant die met elkaar vergeleken kunnen worden - met name de letter d, de los geschreven e en de n - doen vermoeden dat hier dezelfde schildershand aan het werk was. Originele delen van de gerestaureerde letters f en t lijken ook identiek. De scheidingspunten tussen de woorden hebben dezelfde vorm. De S, die bij de vos gespiegeld is, staat hier correct (afb. 3). Gezien de overeenkomsten met Craen en Vos, zowel in de opstelling van de dieren op een grasperkje en de lettervormen in de banderollen, als in de tegelgrootte en de overeenkomstige zoom, mag aangenomen worden dat de huiseigenaar deze naamplaten tezelfdertijd besteld heeft voor zijn twee naast elkaar gelegen huizen, bij hetzelfde Antwerps atelier.

Dit is in roy ros blom

Een rozenstruik met drie bruine bloemen staat bovenop een grasperkje aan de rand van een waterpoel. Aan de groene doornloze takken ontluiken nog een vijftal blauwe stekelige bloemknoppen. Onderaan de voorstelling staat de huisnaam, op volle tegelbreedte, in romeins kapitaal: 'DIT·IS·IN·ROY·ROS·BLO˜' (afb. 4). Zoals vaak in teksten geschilderd op majolica - in het bijzonder op schotels en albarelli - zijn ook hier woorden aan het einde ingekort en is de m vervangen door een tilde.

Het inventarisnummer AV.1900.034 wijst op verwerving in het jaar 1900. Dit is nog in de periode van museum Het Steen. In het verslag van de zitting van de Bestuurlijke Commissie van het museum, gehouden op 7 november 1900, wordt gemeld: 'de heer Donnet biedt een met rozen bezaaide uithangbord in gleiswerk, de woorden: "dit is in roy ros blo" als opschrift dragende. Het werd in eene kast in de K. Academie van Schone Kunsten gevonden en is zeer waarschijnlijk herkomstig van eenen der huizen welke eertijds stonden aan het einde der Lange Nieuwstraat tegen de Gemeenteplaats.'[9] Genoemde Gemeenteplaats is de huidige Franklin Rooseveltplaats. In 1899 was deze Fernand Donnet (1856-1927) 'Administrateur de l'Académie Royale des Beaux Arts à Anvers' en tevens 'Secrétaire de la Commission Directrice du Musée d'Antiquités à Anvers'.[10] Logisch dat een dergelijk mooi stuk, gevonden in zijn instelling, door de directeur van de Academie geschonken werd aan het museum waarvan hij ook bestuurslid was. Opnieuw komt de Lange Nieuwstraat in beeld. Maar ook een mysterieuze kast, waarvan tot heden in het archief van de Academie geen spoor werd teruggevonden.

In 1584-1585 hebben in Antwerpen een vijftiental huisnamen betrekking op een rode roos.[11] Rode Roos komt zeker in aanmerking gezien de tekstuele vermelding op de plaat, maar Drie Rooskens of Drie Roosjes kan ook, gezien de voorstelling van drie rozen op de plaat zelf. Het huis Drie Roosjes, Drye Rooskens, ook nog Rode Roose genoemd, aan de noordzijde van de Lange Nieuwstraat, in 1584-1585 eigendom van Cornelis de Ruytere, kan dan ook met grote

zekerheid aangewezen worden voor de herkomst van deze plaat.[12] Opeenvolgend stonden daar vijf huizen met bloemennamen: In de Korenbloem, Drie Roosjes, Drie Genoffelen, In de Pensee en Akelye/Penseeblom.[13]

Dit is in pense blom

Deze huisnaamplaat behoort niet tot de MASlcollectie Vleeshuis. Het is trouwens niet bekend waar ze zich op dit ogenblik bevindt en of ze nog bestaat. Het is de enige huisnaamplaat die, naast de hier besproken museumcollectie, in de literatuur voorkomt. Het was daarom een unieke gelegenheid om die eveneens in de studie mee te nemen.

De voorstelling toont een struik met zeven bloemen, geplant op een bermpje aarde of gras dat verder begroeid is met wat takjes en grassprietjes. Kleuren konden niet beschreven worden omdat slechts één enkele zwartwit foto beschikbaar is (afb. 5). In de literatuur wordt deze huisnaamplaat slechts enkele malen vermeld, maar nooit met foto.

De vroegste vermelding vinden we opnieuw bij Marcel Laurent: 'the Pansy still built in on [a] house-front near the corner of the Longue rue neuve.'[14] Pansy of Pensee staat voor het paars of driekleurig viooltje. Rackham geeft meer details: 'Elephant and the sign of the Pansy may still be seen in place[,] in house-fronts on opposite sides of the way at the east end of the Lange Nieuwstraat ... The sign of the Pansy shows a plant with seven blooms and the words DIT·IS·IN·PENSE·BL°.'[15] Philippen geeft wat meer informatie over kleuren en grootte: 'groene zode, blanken achtergrond, bovenaan blauw getint, ongeveer 350 mm op 350'.[16] Dankzij deze auteurs kenden we het bestaan van de huisnaamplaat met toch heel wat informatie over voorstelling, locatie, grootte en kleur, maar een foto ontbrak!

In de fototheek van het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium (KIK) te Brussel werd een foto uit 1969 gevonden van het huis Sint-Jacobsmarkt 96, waar boven de winkeldeur van goudsmid Jules Stoelen duidelijk een huisnaamplaat

Afb. 6 Huisnaamplaat Penseeblom in de gevel van Sint-Jacobsmarkt 96 (foto uit collectie © KIK-IRPA, Brussel, object 115845, cliché T001835).

[12] *Ibidem*, 363.

[13] *Ibidem*, 362 tot 366; genoffel is het oud-Vlaamse woord voor anjer.

[14] Laurent, 'Guido di Savino', 297.

[15] Bernard Rackham, *Early Netherlands maiolica with special reference to the tiles at The Vyne in Hampshire*, London 1926, 85, 87.

[16] L.J.M. Philippen, pr., 'Oud Antwerpsch Plateelwerk', in: *Gedenkboek Frans Claes. Museum "De Gulden Spoor" te Antwerpen*, Antwerpen's Oudheidkundige Kring, Antwerpen 1932, 255. De grootte werd waarschijnlijk vanaf de grond geschat; eenzelfde grootte als *Rode Roos* (305 mm) wordt vermoed.

zichtbaar is (afb. 6). Die wordt daar Penseeblom genoemd. Een tweede foto toont een uitsnede van de naamplaat (afb. 5).[17] Sint-Jacobsmarkt 96 lag eigenlijk om de hoek in de Lange Nieuwstraat.[18] In 1584-85 was In de Pensee, evenals het ernaast gelegen Akelye/Penseeblom, eigendom van Hans de Meyer, die in Antwerpen enkel deze twee huizen bezat.[19] Nog steeds volgens de KIK-fiche werd dit huis gebouwd in 1881. Vermoedelijk is op dat ogenblik, bij de afbraak van het zestiende-eeuwse huis, de naamplaat opnieuw aangebracht aan de nieuwgebouwde winkel. In 1971 wordt het huis Sint-Jacobsmarkt 96 afgebroken.[20] De naamplaat is toen ofwel vernietigd ofwel in particulier bezit overgegaan. Het feit dat ze na 1969 nooit meer vermeld of afgebeeld werd, is geen goed teken!

Een opvallende gelijkenis in schrijfwijze tussen de huisnamen DIT•IS•IN•ROY•ROS•BLO~, en DIT•IS•IN•PENSE•BLO~ wekt een vermoeden dat beide namen door dezelfde schildershand geschreven zijn. Netjes boven elkaar geplaatst zoals hierboven, verschillen ze slechts in het type bloem, een rode roos of het viooltje. Opvallend is dezelfde wijze van afkorting van het woord bloem. Wanneer beide naamplaten naast elkaar worden geplaatst (afb. 4 en 5), valt pas op hoe gelijkend ze zijn in opbouw en samenstellende elementen. Er bestaat dus geen twijfel dat beide het werk zijn van dezelfde schilder, dus vervaardigd in hetzelfde atelier, ongeveer rond dezelfde tijd.

In St. Anna

Deze huisnaamplaat toont een voorstelling van de heilige Anna met haar dochter Maria en haar kleinkind Jezus. De heilige Anna was in de vijftiende en zestiende eeuw een van de bekendste en meest geliefde heiligen. Als grootmoeder van Jezus dacht men haar bijzondere macht toe als hemelse voorspreekster bij haar kleinzoon. Anna wordt hier als volwassen vrouw afgebeeld, staand met een boek en een peer in de hand. Tegenover haar zit Maria met het kind Jezus op schoot, dat wijst naar de vrucht die Anna in de hand houdt. Dit is een van de mogelijke voorstellingen waarin Anna, Maria en Jezus worden aangeduid als Anna te Drieën.[21] Vanaf de zestiende eeuw komt meer nadruk te liggen op Anna in haar rol van lerende moeder.[22] Dat is precies wat op de huisnaamplaat is uitgebeeld. Onderaan de tegel staat, over de hele breedte, de huisnaam 'IN·S·TAN✣NA✣' in romeins kapitaal. Hoewel de letters sierlijk zijn gevormd, in het bijzonder de S, T en N, lijkt hun samenhang in de naam niet begrepen door de schilder. De lettervormen verschillen duidelijk van die in Rode Roos en Penseeblom (afb. 7).

Deze naamplaat is indertijd eveneens verworven door het Museum van Oudheden Het Steen. De museumcatalogus van 1892 betrof een Engelse vertaling van die van 1885, hoewel daar toch twaalf items aan werden toegevoegd waarmee het museum sinds 1885 was verrijkt. Een van die twaalf vermeldt een 'Porcelain sign representing the Holy Virgin with the divine child and St. Anna.'[23] De verwerving door het museum

17 http://balat.kikirpa.be/object/115845 Dank aan Jerry Driesen - stad Antwerpen, afdeling archeologie - voor deze informatie.

18 SAA, 18#54455, 003_Plan.

19 Degueldre, *Kadastrale ligger*, 365-366.

20 SAA, 18#54455 001_Vergunning.

21 Günther Bandmann e.a., *Lexikon der christlichen Ikonographie*, Rome 1958-1976, deel 5, trefwoord 'Anna dreibild'.

22 Ton Brandenbarg, *Heilig familieleven: Verspreiding en waardering van de Historie van Sint-Anna in de stedelijke cultuur in de Nederlanden en het Rijnland aan het begin van de moderne tijd (15de/16de eeuw)*, proefschrift Universiteit van Amsterdam, 1990.

23 Pieter Génard, *Catalogue of the Museum of Antiquities in Antwerp*, Translation from the French of the 3rd edition, 1892, N 185.

kan dus gesitueerd worden tussen 1885 en 1892. Omtrent de wijze - veiling, aankoop of schenking - werden tot op heden geen gegevens gevonden.

De huisnaam Sint-Anna was zeer geliefd in Antwerpen. Voor de jaren 1584-1585 telt Degueldre net geen vijftig huizen die deze naam droegen, verspreid over het hele Antwerps grondgebied. Twee straten springen daarbij in het oog - Lange Nieuwstraat en Sint-Jacobsmarkt - omdat daar respectievelijk de huisnaamplaten Olifant en Penseeblom werden aangetroffen. Een van de mogelijke kandidaten is het huis genaamd Sint-Anna aan de noordzijde van de Lange Nieuwstraat dat volgens Degueldre gesitueerd was op de (westelijke) hoek met de Hochstetterstraat, de huidige Borzestraat, en bewoond door banketmaker Mathijs Gillis, die eigenaar was.[24] Deze locatie is het huidige nummer 13 van de Lange Nieuwstraat.

[24] Degueldre, *Kadastrale ligger*, deel XI, 29.

De Pelgrim

Deze huisnaamplaat wordt in publicaties en catalogi algemeen aangeduid als De Pelgrim. Verklaring hiervoor zijn wellicht de ruige baard en haardos van de man en de eenvoudige pij met geel onderhemd. Dat dit een godvruchtig man is, leidt men af uit de rozenkrans die hij aan het bidden is (afb. 8). Echter, een pelgrim wordt eerder

Afb. 7 Huisnaamplaat Sint-Anna, *176 x 174 x 17 mm (MAS|collectie Vleeshuis, AV.1578).*

Afb. 8 Huisnaamplaat (?) Pelgrim (?), diameter 200 mm, dikte 23 mm (MAS|collectie Vleeshuis, AV.1918.011.002).

afgebeeld met een pelgrimsstaf en een kleine knapzak, met een kap aan zijn pij, maar niet zozeer met een bidsnoer. Voor een Compostella-pelgrim ontbreekt een Sint-Jacobsschelp. De benaming Pelgrim is daarom niet overtuigend.

De plaat wordt voor het eerst in 1918 vermeld in de veilingcatalogus van de verzameling A. Spas, waar de voorstelling omschreven wordt als 'eenen man ten halven lijve die zijnen paternoster bidt.' Museum Vleeshuis kon toen de plaat aankopen voor zijn collectie. Waar een veiling van kunstvoorwerpen van een verzamelaar meestal plaats vindt na overlijden, was het de bedoeling van Armand Spas om een deel van zijn collectie van de hand te doen teneinde zich te kunnen toeleggen op nieuwe interessegebieden. Dit blijkt uit het voorwoord in de catalogus van de veiling na zijn overlijden in 1926.[25] Geen van beide catalogi kenmerken Armand Spas echter als een verzamelaar van Antwerpse majolica. Behalve dat hij handelaar was in ruwe koffie is vooralsnog niets over hem bekend, evenmin waar hij deze plaat vandaan had.

In Antwerpen waren er in 1584-1585 slechts vier huizen die de naam Pelgrim droegen. Daarentegen komen de huisnamen Paternoster (14 x), Rozenkrans (9 x) en Rozenhoed (16 x), al of niet met kwalitatieve toevoegingen, veel vaker voor. Ook Monnik (4 x) kan in aanmerking komen. Toewijzing aan een heilige als Sint-Franciscus, de naam van het huis waarin Guillam Cocx woonde - eigenaar van Craen en Vos en Olifant in de Lange Nieuwstraat - is uitgesloten omdat Franciscus normaal veel jonger wordt voorgesteld.[26] Onwillekeurig denken we dan aan huizen in de omgeving van de Lange Nieuwstraat: Rozenkrans (Int Rosen Cransken) aan de oostzijde van de Paternosterstraat, een zijstraat van het Kipdorp, of het huis Paternoster op Sint-Jacobsmarkt.[27]

De vraag dient gesteld of deze plaat wel als huisnaamplaat heeft gediend of zo was bedoeld, of uit een andere toepassing voortkomt? Een

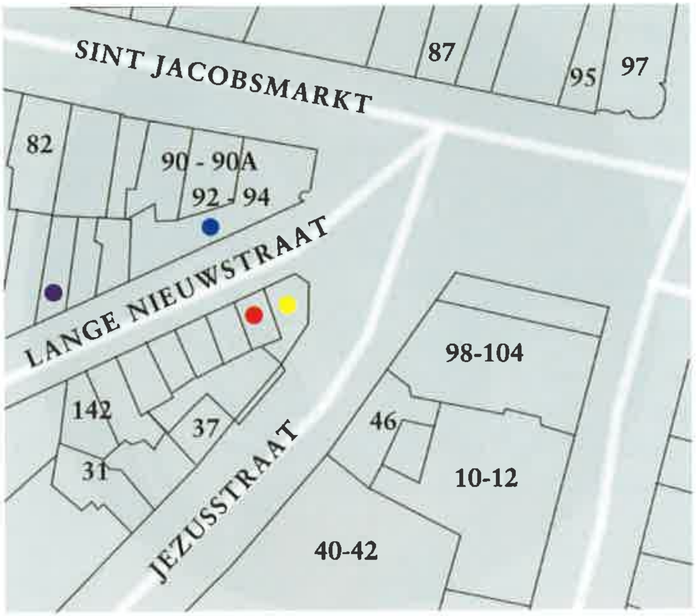

Afb. 9 Stratenplan Sint-Jacobsmarkt, Lange Nieuwstraat, Jezusstraat:

= Craen en Vos,
= Olifant,
= Penseeblom,
= Rode Roos,
Sint-Anna ligt iets verderop in de Lange Nieuwstraat.

[25] *Catalogus eener rijke verzameling oud Delftsch, Brusselsch, Fransch, Duitsch, Italiaansch en ander plateel waarvan de openbare verkooping zal plaats hebben op ... october 1918*, Antwerpen 1918, 53, nr. 354; *Catalogue des collections A. Spas, dont la vente aura lieu à Anvers, par le ministère de Mr. F. De Laet, huissier ...* Anvers, 1926, Avant-propos.

[26] Dank aan Mireille Madou voor advies bij de huisnaamplaten Pelgrim en Sint-Anna.

[27] Degueldre, *Kadastrale ligger*, deel II, 576; id., deel XI, 593.

essentieel kenmerk, namelijk de huisnaam in een banderol of tekstbalk, ontbreekt immers. In 1946 wordt de plaat voor het eerst tentoongesteld in de expositie 'De Antwerpsche Gilden en Ambachten in Rubens' tijd', waar ze niet vermeld staat bij de groep 'Huisnaamplaten met veelkleurige versiering' maar als een afzonderlijk item met de omschrijving 'Médaillon: buste van een biddenden pelgrim.' Hier wordt het personage voor het eerst aangeduid als pelgrim, een benaming die in alle volgende publicaties wordt overgenomen.[28]

Verder onderzoek

In dit artikel en in de onderliggende studie werden heel wat gegevens bijeengebracht over zes huisnaamplaten. Van de spoorloze, tot heden alleen door beschrijvingen bekende Penseeblom is nu tenminste een afbeelding gevonden. Veel informatie ontbreekt echter nog.

Zoals blijkt uit het het stratenplan, waren meerdere platen toegepast op korte afstand van elkaar in de Lange Nieuwstraat, Sint-Jacobsmarkt en Jezusstraat (afb. 9). Is hiervoor een verklaring?

De naamplaten worden midden zestiende eeuw gedateerd en toegeschreven aan het atelier Den Salm van Guido Andries, hoewel er duidelijke stijlverschillen zijn.[29] Zijn de eigenaarsgegevens van 1584-1585 dan wel relevant?

Het is niet voor alle platen duidelijk op welk ogenblik en waarom ze uit de huisgevel zijn verwijderd, en hoe ze achtereenvolgens in de collectie van musea Steen en Vleeshuis terecht kwamen. Over aankoopprijzen is nog helemaal geen informatie gevonden.

Hoe is Rode Roos in de kast van de Academie van Schone Kunsten beland?

Herinneren nakomelingen van goudsmid Jules Stoelen zich nog de Penseeblom na de afbraak van de winkel in 1971 en weten ze waar zij zich nu bevindt of wat ermee gebeurd is?

Wie was Armand Spas en hoe is de pelgrimplaat in zijn verzameling gekomen?

De archieven van personen die sinds 1864 en tot ca. 1930 bij het Antwerpse kunst- en museumgebeuren betrokken waren, kunnen zeker nog verdere gegevens verschaffen. Met deze studie is alvast een ruime basis gelegd.

[28] *Catalogus Antwerpsche Gilden en Ambachten in Rubens' tijd* ... 1946, 23, D. 76. - D. 79, D. 80.

[29] Claire Dumortier, *Céramique de la Renaissance à Anvers, De Venise à Delft*, Brussel 2002, cat. 58-63.

Antwerp Plaques with House Names from the Sixteenth Century

In the sixteenth century houses in Antwerp were identified by a name instead of a number, as is the practice today. The name was usually on a plaque placed on the façade. The MAS|collection Vleeshuis possesses five of these maiolica plaques. The name of the house is painted on them together with a suitable illustration. These show Aesop's fable of the crane and the fox, an elephant, three red roses, 'Anna te Drieën' (The Virgin and Child with St. Anne) and a pilgrim. In this study an attempt is made to link the name plaques to the present addresses and to find out how they ended up in the Vleeshuis Museum. The plaque with the seven pansies, which is mentioned only sporadically in early publications and without an illustration, was photographed in black and white in 1969. It is not certain if this plaque still exists and where.

Over de auteur

Frans Caignie (1945), Schilde bij Antwerpen. Opgeleid tot handelsingenieur was hij een volle loopbaan actief bij IBM Belgium. Als bestuurslid van de Vrienden van het Nederlands Tegelmuseum (1995-2005) creëerde hij de website van het Museum en van de Vrienden, programmeerde hij de interactieve toepassingen Tegels op Locatie en Tegelindex, en startte hij het E.C.T.C. bulletin. Hij verdiept zich in de Antwerpse majolicategel, waarover publicaties verschenen in *Tegel* en op zijn website www.tegels-uit-antwerpen.be. Hij legt er zich vooral op toe zo veel mogelijk gedocumenteerd beeldmateriaal toegankelijk te maken voor het grote publiek.